

Bevezetés a nyelvtudományba

A nyelv az agyban

Kálmán László

(volt MTA/ELTE Elméleti nyelvészet (volt kihelyezett) volt tanszék
kalman.laszlo@nytud.(volt mta.)hu

2020. december 9.

A nyelvi viselkedésben megfigyelhető legtöbb funkció nagyon „magas rendű”, összetett agyi szervezést igényel. Pl.: mind a hangtannal, mind a jelentéstannal kapcsolatban fontos **a másik fél szimulálásának képessége**.

- Amikor beszélünk, magunkban lejátsszuk, hogy mi zajlik le a hallgatóságban;
- amikor megértünk, magunkban lejátsszuk, hogy mi mehetett végbe a beszélőben.

Rendellenességek a magasabb rendű funkciókban

Autizmus, Asperger-szindróma: a kooperatív kommunikációs viselkedés hiánya a másik szimulálásának képességében mutatkozó hiány miatt van (valószínűleg).

Az eddig végiggondoltak sok mindent elárultak a nyelv lelki/agyi alapjairól.

Bizonyítékok a nyelvhez kapcsolódó lelki mechanizmusokról

- a felidézés és kimondás gyorsaságára törekvés
 - lexémák, konstrukciók előnyben részesítése különösen a gyakran előforduló, fontos jelentések kifejezésére
 - a gyakoribb, redundánsabb kifejezések rövidülése, egyszerűsödése
- a maximális felismerhetőségre és egyértelműsége törekvés
 - szerkezetek és jelentéseik szisztematikus megfelelése
(Hogy hívják ezt az elvet?)
 - erősödés, perifrázis, a mondattani függőségek közelséggel, egyeztetéssel stb. való kifejezése

Kétféle tendencia

Konzervativizmus

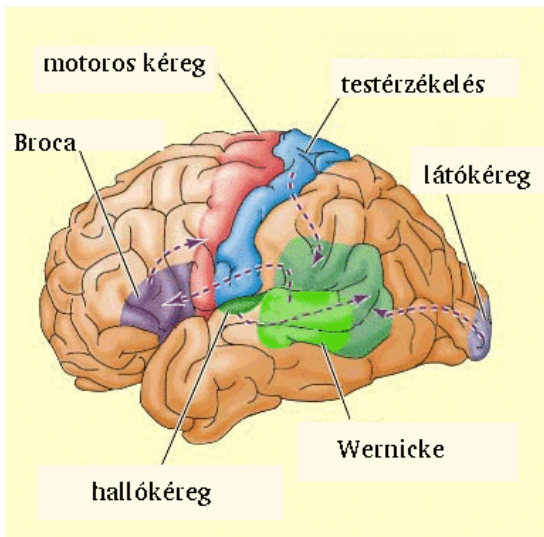
- becslések szerint 55% **prefab**
- a gyerekek csak az iskolában szoknak le arról, ami bevált
- az egyéni nyelvhasználatban ritka az újítás

Újítás

- ... kreativitás ...
- a gyerekek túláltalánosítanak (*megyni, szépebb...*)
- társadalmi szinten gyakori az újítás

A memorizálás a sebességnek és a biztonságnak kedvez,
a kombináció a kifejezés árnyaltságának

Kétféle afázia

Broca

- A telefon olcsó.
- *A telefon jó, jó, prima nem tudom. A telefon az jó jó hát.*
- Egy kutya néz egy csontot.
- *Egy csont látta a kutya jól, nem tudom ez.*
- A kalapomat elvesztettem.
- *Kelep kelbe elvesztettem.*

Wernicke

- Igen ez együtt volt egy drágerva utcába, ez a baj amikor itt szípen ki kell fejezni, hogy én voltam neki a vorfi, nem tom kimondani neki szépen úgy látszik, de tudom, ő kecsé, nem ez a gyávré, nem, nem jól mondom.*
- Mondom, figyeljen csak! Sárkány.
 - *Ja sárkány, ez egy sárkány kocsat láttam egy kollany férfivel együtt, és egy firfol gyaludával együtt, és láttam férfi az ilot evenyt, hát én nem tudom kezdet kimondani.*

A leggyakoribb módszertan

- nyelvi vagy vizuális inger, nyelvi vagy egyéb feladat
- a **reakcióidő** mérése és a megoldás eredményének rögzítése (általában egyszerű feladatok)
- általában az a kérdés, hogy mi mit mennyire **facilitál** (könnyíti a hozzáférést, csökken a reakcióidő, **előfeszítés**, angolul **priming**) (ezt >, >> stb. fogja jelölni)

Például:

- *dob* >> *cintányér, hangszer* stb. és
- *dob* >> *hajít, ejt* stb., de
- [*dob képen stb.*] > *hajít, ejt* stb. és
- [*hajítás képen stb.*] > *cintányér, hangszer* stb.

A jelölt jellegétől függő különbségek

- vizuális sérülések → problémák az emlősök tulajdonságaival (és emlősöknél a vizuális tulajdonságokról könnyebb dönteni)
- motorikus sérülések → problémák szerszámok tulajdonságaival (és szerszámoknál a motorikus tulajdonságokról könnyebb dönteni)

Jelentés és mozgás viszonya

told be a fiókot
(gombnyomással gyorsabb)
mondd meg neki

húzd ki a fiókot
(gombhúzással gyorsabb)
kérdezd meg tőle

Létezik-e speciálisan nyelvi képesség („modul”)?

Innátizmus

- igen, létezik
- az elsajátítás túl gyors, és kevés inger elég hozzá
- létezik **disszociáció** (csak nyelvi vagy csak nem nyelvi sérülés, mutáció)

Kognitvizmus

- nem, a nyelvi képességek más kognitív képességekből következnek
- semmi bizonyíték arra, hogy kevés inger elég
- nincsenek meggyőző disszociációs esetek

